

TASAVVUF KİTABI

Hazırlayan
Cemil ÇİFTÇİ

KİTABEVİ

Diş Kirası Kitapları: 8

Kapak: Minyatür

İç Düzen : All-Graf

Baskı: Çalış Ofset

Cilt : Bayrak Matbaası

İstanbul, Kasım 2003

ISBN 975-6403-18-7

©KİTABEVİ Çatalçeşme Sk. No: 54/A Cağaloğlu-İSTANBUL

Tel: (0212) 512 43 28 -511 21 43 • Faks: 513 77 26

Mevlevîlik'te Hat ve Hattat Sıdkı Dede

Mevlânâ'nın Hakk'a yürüyüşünden sonra oğlu Sultan Veled (d. 1226 - ö. 1312) tarafından, çıkış noktasını İslâm inancı teşkil eden bir ahlâk ve fazilet yolu olarak tesis edilen Mevlevîlik ilim, fikir, kültür ve sanat tarihimizde de başlı başına bir "ekol"dür. Kendine özgü örf, âdet, gelenek, görenek, prensip, kılık, kıyafet ve görüş açısı vardır. Bu sosyal ve kültürel disiplinle çeşitli alanlarda büyük sanatkârlar yetiştirmiştir.

Yüze yakın dergâh şubeleri ile halkımızın sosyal ve kültürel hayatında müessir; nice büyük şahsiyetlerin ortaya çıkmasına; nice önemli fikir ve sanat eserinin yazılmasına, gerçekleşmesine medar olmuştur.

Kültür ve sanat tarihimizde ün yapmış birçok şâir, bestekâr, edip, hatip, mûsikîşinâs, hattat, hakkak, nakkaş, müzehhib, minyatürcü ve ressam, bu eşikten, bu kapıdan feyz ve inâbe aldıklarını, isimlerinin sonuna yerleştirdikleri el-Mevlevî (المولوى) unvanı ile ifâde etmekten gurur ve onur duymuşlardır¹.

İhlâs ve samimiyetle dolu faaliyet asırlarında Mevlevîlik, sokaktaki insandan tutunuz da, yüksek tahsilli münevverlere varıncaya kadar, her cinsten ve meslekten insanımıza, hayat görüşü kazandı-

1. Türk sanat ve kültür tarihinde başlı başına bir birim olan Mevlevîliğin yetiştirdiği sanatkârlara ve geliştirdiği sanat dallarına dair yeterli ve müstakil bir eser maalesef mevcut değildir. Sayın Şahabeddin Uzluğ'un, "Mevlevîlik'te Resim, Resimde Mevlevîler"i inceleyen eseri (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları seri: I, no: 5, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1957), büyük bir ihtiyacı karşılamıştır.

ran bir disiplin sistemi olmuştur. Yeni tahta geçen Osmanlı Padişahları, Mevlevî şeyhinin eliyle kılıncı kuşandıktan sonra yönetime başlamışlardır.

Sosyal hayatta böylesine ağırlığı olan Mevlevîlik, başta "Asitânesi (Konya)² olmak üzere, imparatorluğun çeşitli şehirlerindeki dergâhlarında, ilahiyat ve tasavvuf konularının yanısıra, hitâbet, irşad, dil, edebiyat, psikoloji, matematik, astronomi, fizik, kimya, tıp, resim, mûsiki, hat, tezhib, nakış, cilt, oymacılık, kakmacılık, saatçilik dersleri de ihtiyarî olarak verilmiştir. Ana gaye olarak ruhi tezkîye ve tasfiyeyi arzulayan ve bu amaçla hücreye yerleşen dervişler, genellikle bir hobi ve bazan da bir gelir kaynağı olarak, el sanatı türünde de güzel eserler vermişlerdir. Bütün bu ilim, kültür ve sanat sahalarına, dillere destan Mevlevî ahlâk, fazilet ve zerafetini hâkim kılarak, sanat tarihimizde parlak isim yapmış birçok kıymetli şahsiyeti aziz milletimize armağan etmişlerdir. Çeşitli ilim ve sanat alanlarına dair biyografik eserlerde, "Mevlevî" olduğu belirtilen sanatkârların sayısı hayli yüksektir. Müteferrik mevzulardaki bu eserlerde zikredilen şahsiyetlerin hayat ve eserleri üzerinde yapılacak çalışmalar, Mevlevî sanatkârlara dair müstakil ve hacimli eserleri ortaya koyacaktır.

Bir sanat ocağı olan Mevlevîlik'te "Hüsn-ü hat", başlı başına güzel sanatlar koludur. Önemli bir meşguliyet sahası olarak gelişip, mühim bir mevki kazanmıştır. Bugün müze, kütüphane ve koleksiyonları süsleyen nadide birer sanat şaheseri olarak muhafaza edilen yazmalarda ve hat levhalarında "el-Mevlevî" unvanlı olanları, müstakil bir müze ve koleksiyonu donatacak sayıdadır. Yazma, levha, murakka ve meşk mecmualarında olduğu gibi, yazı araç ve gereçlerinde de, yapan sanatkâr olarak imzası bulunan ustaların, makta', hokka, kalemtraş, kâti'lık kâğıt ve kubur olarak pek nefis eserler verdikleri, mevcut örneklerinden anlaşılmaktadır.

Hüsn-ü hat sanatının başta gelen malzemesi olan "kamuş", Mevlânâ başta olmak üzere Mevlevîlerin dilinde ve tefekküründe önem-

2. Tarikat şeyhi (pîri)'nin türbesi mevcut olduğu için Konya Mevlânâ Dergâhı, "Asitânes"dir; Şubeleri "Dergâh"tır.

li bir unsur, mühim bir sembol olmuştur. "Kamış" gibi, "kamışlık" ve kamıştan yapılan "ney" de, Mevlevî kültürüne derûni mânâlar ifade eder. Mevlânâ'nın dilinden süzülen Mesnevî'nin ilk 18 beyti, "ney"den, "kamış" ve "kamışlık"tan bahseden satırlarla başlar. Kültür ve tefekkürde derin mânâları sembolize eden "kamış", Mevlevî sanatında Hüsn-ü Hatt'ın gelişip revaç bulmasında büyük ölçüde rol oynamıştır. Bu sebeplerden dolayı sanatkâr ruhlu Mevlevîlerin derin alâkasını celbeden Hüsn-ü Hat, temelde gücünü Kur'ân-ı Kerîm ve Hadis-i Şerifler'den alır. Kur'ân-ı Kerîm'in 29. çüzünde "Kalem Suresi" vardır. Bu Sûre-i Celîle'nin ilk âyet-i kerimesine, نَ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ

"Nûn ve kalem ehlinin satıra dizdikleri ve dizecekleri hakkı için -Ya Muhammed-" diye başlanılmaktadır. Dikkat buyurulursa burada "dizmek" tabiri geçmektedir; "Yazmak, çizmek" değil; "Dizmek", belli bir prensip ve ölçü dahilinde sıralamak ve düzenlemektir. Daha çok kıymetli şeyler için kullanılan bir tabirdir; "inciği dizmek", "kolyeyi dizmek" gibi. Ve bu diziş, her şeyden önce "dikkat, itina, hesap, ölçü ve estetik, bilgi, görgü ve şuur" isteyen bir iştir.

Binâenaleyh hat inci dizer gibi itina ile güzel bir şekilde yazılmalıdır. İşte böyle yazıya biz, Hüsn ü. Hat diyoruz. "Hat"ın, "Hüsn ü Hat" olması, olabilmesi, hattın.. bilgi, görgü, şuur ve başarısına bağlıdır.

‡ Bu Âyet-i Kerîme'de dikkatimizi çeken enteresan bir durum da, (القلم) kelimesinin müfret olarak zikredilmesine rağmen, (يسطرون) cem' olmasıdır. Hem de, "Cem'-i Müzekker-i Salim". Malum olduğu üzere bu kalıp, "akıl sahipleri" için kullanılır. Buradan ortaya çıkan bir gerçek, "Hüsn ü Hat", "akıllı, bilgili, fikirli, zevk ve estetik" sahibi insanların başarabileceği güzel sanat koludur. Çünkü "Hüsn ü Hat" yazılışında estetik, geometri ve aritmetik; okunuşunda da mûsikî bulunan ruhani bir hendesedir. >

İşte böylesine enteresan gerçeklere sahip bulunan Hüsn ü Hat sanatında, Mevlevîliğe mensup büyük ustaların eliyle de şaheser örnekler ortaya konulmuştur.

Mevlevîlik tezgâhının dokuduğu nadide kumaşlardan birisi de, Hattat Sıdkî Dede'dir. Aslen Filibeli olan Sıdkî Dede, gördüğü gayet

manidar bir rüyanın tesiri ile, yirmibeş yaşında bir genç iken, baba ocağını, memuriyetini bırakarak, İstanbul'a gelmiş ve mevlevî-hâneye yerleşmiştir. Burada Kazasker Filibeli Büyük Halil Fevzi Efendi'den ders almaya koyulmuştur. Bu tahsil günlerinde, Hz. Mevlânâ'ya olan aşkı ile yanıp-yakıldığı için, nihayet daha fazla tahammül edemeyerek, hocasından da izin alıp, Pây-ı taht olan İstanbul'dan, Pây-ı Mevlânâ olan Konya'ya gelmiştir. Dergâh (Âsitâne)'da kendisine hücre gösterilmiş, evrâd ve ezkâra başlamasına müsaade edilmiştir.

Sıdkî Dede'nin hücresi, Mevlânâ Manzûmesi'nin kuzey-batı köşesinde yer alan, Sultan III. Murat tarafından 992/1584 yılında yaptırılmış olan³ sıra hücrelerden sonuncusu⁴ yani 18. hücredir⁴.

İşte böylece emeline nail olan Sıdkî Dede, Efendisi'nin huzurunda ve ona mücavir olmanın verdiği huzur ve huşu ile yaşamaya, Dergâh'ın ilim, fikir ve sanat havasıyla yetişmeye koyulmuştur. Vâkıf olduğu Arapça ve Farsça'sını daha da ilerletmiş; bu dillerle yazılmış eserleri mütâlâa ederek, bilgi, görgü ve tefekkürünü artırmıştır.

Dergâh'ın gayet müsait ortamında kendini yetiştiren Sıdkî Dede, daha sonra "Mesnevî-han"lık makamına getirilir. Hz. Mevlânâ'dan aldığı feyzle, *Mesnevî*'nin bitmez-tükenmez derûnî mânâ ve hakikatlerinden avuç avuç dağıtır. Bir taraftan bu lâhûtî görevi yerine geti-

3. "Hücre-nişin" olmaya hak kazanmış bekâr dervişlere mahsus bu hücrelerin her biri, küçük bir kubbe ile örtülüdür. 3 x 3 m. ebadında olan bu hücrelerin üzeri günümüzde kurşunla kaplıdır. Avluya doğru önlerinde bir sıra revak uzanır. Bu revak daha sonra, camekânlı bir koridor haline getirilip, teşhir salonu olarak kullanılmaya başlanılmıştır. Dergâh'ın müze haline getirilmesini takiben başlayan bu değişiklikler sırasında, hücrelerin hal-i aslîsinde de büyük tebeddülât göze çarpar. Hücrelerden ikisi döşenerek örnek olarak bırakıldıktan sonra diğerleri, ara duvarları alınmak suretiyle, uzun bir galeri haline getirilmiştir. Mevlevîliğin ruh ve fikriyatında önemli yeri olan "hücre"ler, nefsi terbiye ve tezkiyenin yanısıra, kültür ve sanat faaliyetlerinin de bir muayyen mekânı durumunda idi; meşkler, tâlimler, tahsiller, tenbihler bu hücrelerde nice ilim, fikir ve sanat erbabının yetişmesini sağlamıştır.
4. "Onsekiz" rakamının Mevlevî kültüründe müstesna bir yeri vardır. *Mesnevî*'nin yazılan ilk beyitlerinin sayısı onsekizdir. Bu gelenek böylece devam eder gider.

rirken diğ er taraftan Dergâh Mescidi'nin⁵ "imâmet"i ile, yakınında-ki Sultan Selim Camii'nin "hatiplik" görevini de deruhte eder.

Uzun yıllar böylece hizmetlerine devam eden Dede, ömrünün son yıllarında, Hediye Hanım'la evlenir. Dergâh geleneği icabı evlenenler hücreden ayrılmak durumunda kalacakları için o da hücre-sinden destur alarak, hanımının Ovaloğ lu Sokağ ında bulunan Çe-likpaşa Camii yakınındaki evine taşınır. Dergâh'taki ziyaret ve soh-betlerine, mescidindeki imametine, cuma günleri de hatiplik gö-revine devam eden Sıdkı Dede, bunların dışında evinden dışarıya pek fazla çıkmıyarak günlük evrad ve ezkârıyla, ibâdet ve taatiyle ve bu arada ayrıca bedîi mevzularla meşgul olur. Bu meşguliyetlerinin baş-ında şiir, hüsn-ü hat ve oymacılık gelir.

Engin ve zengin sanatkâr ruhunu, Mevlevîliğin ince, estetik ve derûnî fazilet ve meziyetleriyle bezeyen ve besleyen Sıdkı Dede'yi, şu sanat yönleriyle tanıyoruz:

1. Hattatlığı: Kaynağını ve gücünü Kur'ân-ı Kerîm, Hadis-i Şerif ve zevk-i selimden alan ve "ruhanî bir hendese" olarak tarif ve tav-sif edilen Hüsn-ü hat, Sıdkı Dede'nin başta gelen meşguliyet ve me-ziyetlerindedir. Yazdığı levhaların ve kitabelerin bir kısmı elimiz-dedir. Bunlardan üç tanesi Mevlânâ Dergâhı'ndadır.

Mevlevî tarikatine mensup hattatlar daha çok "ta'lik" türünde eserler vermişlerdir. Sülüs, nesih ve kufi nevilerle bunların celileri, bundan sonra gelmektedir. Bu, yaygın bir özellik olarak dikkatimi-zi çekmektedir. Sıdkı Dede de bu geleneği devam ettirerek, ta'lik'e ağırlık vermiştir.

Dergâh'da bulunan levhalarından birincisi, 1078 numara ile ka-yıtlı olanıdır. Osmanlı taliki dediğimiz nesih-ta'likle yazılmıştır. 1316 tarihini taşıyan bu levha, 42 x 33 (17.5 x 11.5) cm. ebadında olup, etrafı tezhıblidir. Baş tarafının ortasında bir mevlevî sikkesi

5. Asitâne'nin mescidi, doğ u bitiş iğindeki semâ-hânesi gibi, Türbe'nin kuzey, ku-zey-batı tarafında yer almıştır. Gerek tarihî kayıtların ifadesi ve gerekse mimarî ve tezyini özellikleri bakımından Kanunî devrinde yaptırıldığı kabul edilmekte olan mescid, 11.60x13.30 m. ebadındadır. Son yazı ve nakışlarının Konyalı hat-tat ve nakkaş Mahbûb Efendi tarafından, 1305 yılında yapıldığını bildiren kita-be, güneydeki kemer dolgusunda okunmaktadır.

bulunmaktadır. Yedi beyitten meydana gelen ve yer yer yıpranmış bulunan bu levha şöyledir:

*Yed-i kudret gine tasvire çekub bir ruhî
O da destur deyub öldi hıramân zuhûr
Matla-ı burc u emelden doğub ol meh-pâre
Peder u mâderine bahş-ı sürûr itdi o nûr
Gülbün ü Hazret-i Hünkâr-ı Celâleddin'in
Bir nihâlinden idi işte o gonca-i ma'tûr
Post-nişin Hazret-i Vâhid Çelebi'yi yani
Bir veled lutf ile Yezdân gine itdi mesrûr
Namı İbrahim dindi lâkabı Fahreddin
Mülhem-i levh-i dil-i vâlididir bu mezkûr
Düşdü hem-nâm-ı Halil-i Hak ve ferzend-i Rasûl
Ne güzel f'âl-ı saadet dinülürse dime dûr
Sıdkî tarih-i kudûmün düşünürken birden
"Gabil-i pür tü sırr-ı Hak bâd" itdi hutûr*

1316

Görüldüğü gibi levha, Post-nişin Vâhid Çelebi'nin yeni dünyaya gelen oğlu için yazılmış bir tarih manzumesidir. İbrahim adı verilen Fahreddin lâkaplı çocuğa Sıdkî Dede, ebcedle 1312 tarihini veren tarih düşürmüştür.

Bu levha, 29 Mayıs 1946 tarihinde Said Çelebi'den satın alınmış olup, Müze arşivinde muhafaza edilmektedir.

İkinci levha, 1245 numara ile kayıtlı olup, ta'lik'le yazılmıştır. 42 x 33 (32 x 22) cm. ebadındadır. Beyaz zemin üzerindedir. Kenarları mavi zeminli yaprak, menekşe motifli, altın suludur. İki köşedeki üçgen üzerine altın suyu ile nebatî tezyinat teşkil edilmiştir. Rûmîlerle süslü olan, dört satır halindeki Farsça ibaresi şöyledir:

*Çün mekes âlûde-i ey cân-ı saf
Key resi simurğra der kûh-i Kaf
Gam mehûr çün tâib-âyî pîş-i o
Sâd fütühât pîş-âyed bî-hilâf*

Sıdkî 1309

“Ey temiz can sen sivrisinek gibi oldukça, Kaf Dağı’ndaki Anka’ya nasıl erişeceksin; O’nun huzuruna tevbe ederek vardınsa eğer, şüphesiz yüzlerce fütihat meydana çıkacaktır, gam yeme.”

Üçüncü levha, Kademât-ı Pîr’de, Horasan Erleri’ne ait sandukaların bulunduğu yerde teşhir edilmektedir. 1386 numara ile kayıtlı olan bu levha da diğerleri gibi taliklidir. 58x44 (47x34) cm. ebadındadır. Beş satır halindeki Farsça ibaresi şöyledir:

*Ez Mesnevî-i Şerif-i Hazret-i Mevlânâ
Küddise sirrahu’l-a’lâ*

*Çeşm-i rûşen kün zi hâk-i evliyâ
Tâ bibini zi ibtidâ tâ intihâ*

Harrerahû es-Sıdkî el-Mevlevî

“Hazret-i Mevlânâ (Allah O’nun sırrını takdis eyliye)’nin Mesnevî-i Şerifinden :

Evliya toprağından geçerken kalp gözünü açık tut ki, başlangıçtan sona kadar herşeyi görebilesin. (Mevlevî Sıdkî yazdı).”

Sıdkı Dede’nin biraz sonra ele alacağımız kitabe manzumelerinin de kendisine ait olduğunu kabul etmekteyiz. Çünkü bu mermer kitabelerdeki yazı tavrı ile, yukarıda tanıttığımız levhaların tavrı, büyük bir benzerlik arz etmektedirler. Gerek kalem hakkı ve gerekse harf, kelime ve cümlelerdeki yazı stili aynıdır.

Gerek kendisini tanıma zevkine ermiş olanların anlattıklarına ve gerekse mevcut levhalardaki maharetine bakarak Sıdkı Dede’nin elinden çıkan, imzasını taşıyan eserlerin sayısının çok daha fazla olması lâzım geldiğini düşünmekteyiz. Çelebi Efendilere ve Dergâh mensuplarına birçok levha yazmıştır. Ama başta ihmaller sebebiyle ve ardından da çelebi konaklarının zamanla el; mal ve eşyalarının yer değiştirmesiyle, pek çoğu dağılmış ve kaybolmuştur. Bunların bir kısmının zamanla ortaya çıkacağına inanıyoruz.

“Konyalı Hattatlar” üzerine değerli araştırma ve tesbitlerde bulunan Konyalı Veli Sabri Uyar (d. 1874 - ö. 20 Ocak 1954), Dede’nin sülüs ve nesihle de yazdığını kaydederse de (bkz. *Konya Hattatlar*

Armağanı, v. 75 a), bu türlerle yazılmış eserlerini görmemiz mümkün olamamıştır.

Sıdkî Dede'nin yazıyı kimden talim, tahsil ve meşk ettiği hususunda elimizde yeterli bilgi bulunmamakta ise de, onun hat çalışmalarına, Filibe'deki öğrenim yıllarında başladığını düşünmekteyiz. İstanbul'daki yıllarında mevlevî-hânedede bulunan veya buraya devam eden hattatlardan feyz ve meşk alarak hat'ta dair görgü, bilgi, tecrübe ve maharetini artırdığı muhakkaktır. Evindeki levhalar arasında birkaç eseri bulunan Hattat Zeki Dede'nin, Sıdkî Dede'nin üzerinde hat tavrı bakımından tesirli olduğu anlaşılmaktadır⁶.

Her fedakâr ve feragatli hattat gibi Sıdkî Dede de, hat çalışmak arzusuyla kendisine müracaatta bulunan kabiliyetli kişilere ders ve-

6. Mehmet Zeki Dede, Bursa Kassâm-ı askeri kaleminde görevli şâir Manisalı Mehmet Refik Efendi'nin (1201/1787-1246/1830) oğludur. 1237/1821'de Bursa'da doğdu, iyi bir öğrenim gördü. Cami imameti ve Mahkeme-i Şer'iyye kâtipliğinde bulundu. Bursa Meylevî-hânesi Şeyhi Mehmed Dede'ye intisap ederek, çile tamamladı. Hüsn ü hatla uzun yıllar meşgul oldu; ta'lik'te mahirdi. Yazma eserleri ve levhaları bulunmaktadır. 1271/1854 yılındaki meşhur Bursa depreminden sonra İstanbul'a gelip yerleşti. Hattatlıkla geçimini sağladı. Fetvâ-hâne'de ta'lik öğretmenliği yaptı. Yusuf Kâmil Paşa'nın konağında Mesnevî-hanlık kütüphanesinde de hâfız-ı kütüplükte bulundu ve yeni eserler verdi. 1291/1874'de Üsküdar Mevlevî-hânesi meşihatine tayin edildi. 1299/1881'de vefat etti. Tekkenin hazinesine defnedildi. Ta'lik'deki maharetine dair bir fikir verebilecek mahiyetteki şu levhası Şahabettin Uzluk koleksiyonundadır:

Babası gibi şâir mizaçlı olan Dede'nin şiirlerinden bir rubaisi şöyledir:

*Biz zeok-şinâs-ı neş'e-i mey değiliz
Şâyân-ı tenaüm-i peyapey değiliz
Sani' koymuş adımız şey, yoksa
Biz kendi vücudumuzla bir şey değiliz*

(M. Zeki Dede için bkz.: Habîb Efendi, *Hat ve Hattatan*, Matbaa-i Ebu Ziya, İstanbul, 1305, s. 249; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970, s: 639-644; Şahabettin Uzluk, *Mevlevilikte Resim, Resimde Mevlevîler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1957, s: 74; Nüzhet İslimyeli, *Türk Plâstik Sanatçıları Ansiklopedisi*, Doğu Matbaacılık ve Ticaret Limited Şirketi Matbaası, Ankara, 1971, III, s. 868.

rip, yetişmelerini sağlamıştır. Konyalı Hattatlar arasında önemli yeri olan Hattat Beyşehirli Abdullah Efendi bunlardandır⁷.

2. Hakkaklığı: Dede, aynı zamanda usta bir hakkaktır. Çeşitli tipte mühürler hak etmiştir. Sevdiği, tanıdığı kişilere mühür kazan Dede, hat levhalarından olduğu gibi, bu işten de herhangi bir ücret almamıştır.

3. Şairliği: Sıdkî Dede'nin çeşitli manzumeleri bilinmektedir. Bunlardan bir kısmı tarih manzumesidir. Dergâh'ın kuzey-batısında iken, meydan açmak gibi gayet gayr-i ciddî bir bahane ile 1951 yılında yıktırılan Dergâh (Dumlupınar) Mektebi'nin kapısı üzerinde bulunan ve bu gün Mevlânâ Müzesi'nde korunmakta olan (No: 1161) mermer levhadaki şu dörtlük onundur:

7. Hattat Abdullah Efendi, 1295 yılında Beyşehir'de doğmuştur. Babası Hafız Ali Efendi'dir. İktisat Bankası kurucularından Aboğlu Hacı Mustafa Efendi'nin damadıdır. İlk öğrenimini Beyşehir'de tamamladıktan sonra Konya'ya gelip ünlü Ziyâiyye Medresesi'ne kaydolmuştur. Burada tanınmış âlim Aksekili Mehmed Efendi'nin derslerine devamla tahsilini tamamlayarak, icâzet-nâme almıştır. Daha sonra bilgisini artırmak ve genişletmek için İstanbul'a giderek, Fetvâ-emîni Ali Rıza Efendi'nin derslerine başlamış ve ondan da icâzet-nâme almıştır.

İlme karşı fevkalâde arzu ve hevesli olan Abdullah Efendi, bu durumlarda zamanın geleneği olduğu üzere, Medrese'ül-Kuzât'a geçerek, derslerine devam etmiş ve "aliyyül-a'lâ" derecede şahâdet-nâme almaya muvaffak olmuştur.

Böylece tahsilini en mükemmel müesseselerden gayet parlak başarılarla tamamlayan Abdullah Efendi, Konya'ya dönerek kendisini, himmetine tevdi ve teslim edilen talebelerini yetiştirmeye adanmıştır. Burada Dâr'ul-muallimîn ve Isparta'da İdâdî'de Arapça ve Din dersleri öğretmenliklerinde bulunmuştur. Konya erkek ve kız okullarında da vazife alan Abdullah Efendi gerek bir meşguliyet sahası ve gerekse arzu ve hevesli olduğu bir mevzu olduğu için hüsn ü hatta uzun yıllar emek vermiştir. Sülüs ve nesih'i, Selimiyye imamı Hacı Abdurrahman Efendi'den öğrenen Abdullah Efendi'ye Sıdkî Dede, talik meşkinde bulunmuştur. Aliyy'ül-kari *Mecmua risalesi*, *İşâret'ül-Meram min İbâret'ül-İmân, el-Usul'ul-Münife* (metin) ve bu metnin ilahiyat kısmını "*İşâret'ül-Meram*" adıyla şerh etmiştir. Bunlara ilâveten İbn-i Kemâl'in mecmuasını ve kendisine ait olan iki tane icâzet-nâme yazmıştır.

Beyşehir'li Abdullah Efendi Balıkesir mebuslarından Mecdî Efendi'den (geniş bilgi için bkz.: Osman Ergin, *Balıkesirli Abdülaziz Mecdî Tolun*, Kenan Basımevi, İstanbul, 1942), Farsça okumuştur. Bütün bu görev ve meşguliyet sahalarının yanısıra cemaate faydalı olmak için Konya Aziziyye Camii'nde hadis dersleri de taktır etmiştir.

*Medrese-i Sultan Veleđ idi an aslın bu mahal
Şimdi mekteb oldu ferzendân-ı Mevlânâ'ya hâs
Post-nişîn Vâhid Efendi'dir sebep inşasına
Sıdkıyâ tarihi "mekteb-i mesât-efzâ menas"*

1306

Dede'nin tarih manzumelerinden bir tanesi de, Meram'a giden eski yolun üzerindeki Aşkan (=Âşıkân) yöresinde türbesi bulunan Mevlânâ günlerinin ünlü siması Âteş-bâz Veli'nin adını taşıyan za-viyenin kapısı üzerinde okunmaktadır. Abdülvâhid Çelebi tarafın-dan 1897 yılında yaptırılan geniş kapsamlı tamirata dair bu manzu-me şöyledir:

*Bir nihâl-i şecer-i Hazret-i Mevlâna kim
Post-nişîn-i dergeh-i cedd-i o Vâhid Çelebi
Arz-ı hizmet eyleyüb Hazret-i Âteş-bâz'a
İtti nezdinde bina tekye rızadır talebi
Çâker-i kemterî Sıdkî iderek arz-ı niyaz
Didî tarihini "Bu gülşen-i feyz-i edebî"*

1315

Dede, işte böylesine çok yönlü bir kişiliğe sahiptir. Sessiz ve sâ-de bir hayat yaşamıştır. Geçimini, hatiplikten aldığı maaşla karşıla-mıştır. Zaman zaman darlık çektiği anlaşılmaktadır. Yine böyle sı-kıntılı günlerden birinde refikası, yokluktan ve darlıktan bahsederek, şikâyet-vârî bir ifâde kullanınca Dede'nin çok müteessir oldu-ğunu; tam o sırada evinin kapısı çalınarak, ziyarete gelen kişinin kendisine olan borcunu getirdiğini ve ziyaretçi gittikten sonra hanı-muna parayı, mütebessim bir çehre ile uzatan Dede'nin:

"— Seni benden; beni Rabbim'den eden şu parayı al hanım!..." demekten kendini alamadığını, tanıyanları anlatırlar.

Sıdkî Dede'nin çocuğu olmamıştır. Bu nedenle birkaç tane evlâd edinerek onları yetiştirmiş, okutmuş ve evlendirmiştir. Ulurmaklı Dişçi Mehmed Efendi de onun damatlarından.

Mevlevîlik tarikatında zamanın mühim şahsiyetleri arasında önemli mevki bulunan Sıdkî Dede'yi, bir kısım Mevlevîler, Seyyid Abdülkaadir-i Belhî'nin Hakk'a yürümesinden sonra (1341/1923), kendilerine "kutub" olarak kabul etmişlerdir (bkz. *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, Abdalbaki Gölpınarlı, İstanbul, 1953, s. 410). Bundan, Dede'nin tasavvufî tesir ve tasarrufunun hayli geniş ve kuvvetli olduğu anlaşılmaktadır.

Dede'nin evrâk-ı metrûkesi ve kitapları, Mevlâna Dergâhu Arşivi'nin Fatma Hatun Türbesi'ndeki bölümünde muhafaza edilmektedir⁸.

Vefatı

Tanıyanlarınca yaklaşık 110 yıl yaşadığı ifade edilen ve 10 Temmuz 1933 tarihinde Hakk'a yürüyen Sıdkî Dede, Pîri'nin gölgesindeki Üçler Mezarlığı'nda medfundur. Sikkeli mezartaşında şu ta'lik ibare okunmaktadır:

Hû
el-Hayy'ul-bâkî
Ölmez dîridir ölmezden evvel ölenler
İşte biridir gerçi bilir anı bilenler
Bilmezsen eğer öğrenegel merd-i hakikat
Dergâh-ı Hünkârî'de yetişmiş mürşid-i tarikat
Tahsîl-i meârifle ömrünü kısmen sürmüş
Ta'lim-i edeble yaşayub yüzona girmiş
Hitabetle imamet gibi dinî menâsib
Mesnevî-hanlıkla meşhur sâhib-i menâkib
Filibeli Mevlevî Hüseyin Sıdkî Dede
Vuslat-yâr-ı Cemâl olmuş 1352 Hicrî'de

Ruhuna Fatiha

8. Dişçi Hacı Mehmet Söken vereseleri tarafından Mevlâna Müzesi'ne vakfedilen kitapları, müdürlük tarafından 31.12.1960 tarihinde teslim alınarak, tescil edilmiştir.

Ayaktaşında ise:

Hû
Dergâh-ı Şerif
Mesnevî-hâm
Ve Sultan Selim
Camii Hatibi
Fülübeli Mev-
levî Hüseyin
Sıtkı Dede Efendi
Ruhuna Fatiha
10 Temmuz 1933

18.2.1946 tarihinde vefat eden eşinin kabri de burada, Dede'nin kuzey tarafında bulunmaktadır. Mezar baştaşının batı cephesinde rik'a ile yazılmış yedi satırlık şu ibare okunmaktadır:

Hüvel-Bâkî

*Muhabbet-i nûr u îmanla mezarın şeb-çerağıdır
Refakat-i yümnî îşanla hayatın nûrî ağıdır*

Filibeli Sıdkî Dede Hazretleri'nin refikası ve Tatar Mehmet Efendi Kerimesi Hediye Hanım ruhuna Fatiha

Milâdi: 1946, Hicrî: 1365

Taşın doğu cephesinde ise:

Merhume
Filibeli Sıtkı
Dede
Hazretlerinin
Haremi ve Tatar
Mehmet Efendi
Kerimesi Hediye
Hanım
Ruhuna Fatiha
18.2.1946

Türk kültür, sanat ve tefekkür tarihimize pekçok mümtaz kişi armağan eden Mevleviliğin yetiştirdiği şahsiyetlerden biri olan değerli ilim, fikir ve sanat erbabı Sıdkî Dede hakkındaki bilgilerimizi özetleyecek olursak O, Mevlânâ'ya gönülden bağlı sâdık bir mürid; Mevlânâ'nın fikirleriyle inâbe olarak yetişmiş derûnî mânâ ve gönül adamıdır. Müntesiplerini kültür ve sanat alanlarında da yetiştiren Mevlevî dergâhlarından feyz alarak yetiştiği gibi, almak isteyenlere de hiçbir karşılık beklemeden ışık tutmuştur. Ömrünü ilim, fikir ve sanat yolundaki hizmetlerle geçiren, hattat, hakkak ve şâir Sıdkî Dede'nin ebedî istirahat-gâhı Pîri'nin gölgesindedir.

(S.Ü. II. Milli Mevlânâ Kongresi, 3-5 Mayıs 1986, Konya 1987)